

NATURSTIGEN PÅ HASSELUDDEN

Välkommen till Hasseludden!

Hasseludden är en av de finaste lundarna i Lojoregionen. Sitt namn har den fått av de hasselbuskar (*Corylus avellana*) som växer på olika håll på udden. De trädliknande hasselbuskarna sätter sin egen lummiga prägel på hela udden. Hasseludden är värdefull inte bara på grund av den rikliga förekomsten av hasselbuskar, utan också tack vare sitt unika bestånd av växt- och svamparter. Den kalkhaltiga jordmånen och det kalkdamm som fallit över området garanterar lämpliga växtplatser för många hotade och sällsynta arter –framför allt mossor och svampar. Av de mest kräsna fåglarna trivs framför allt grönsångare (*Phylloscopus sibilatrix*), svarthätta (*Sylvia atricapilla*), härmsångare (*Hippolais icterina*), trädgårdssångare (*Sylvia borin*) och näktergal (*Luscinia luscinia*) på Hasseludden. Också snäckarterna i lunden förtjänar ett omnämnande.

Hasseludden har länge varit ett populärt friluftsf- och rekreationsområde. Det ordnades danser och sommarfester på udden i tiotals år. Så småningom började sommarfesttraditionen avta och upphörde slutligen helt i slutet av 1970-talet. Samtidigt murknade de två dansbanorna på udden. Hasseludden var emellertid fortfarande populärt som friluftsf- och utflyktsmål. Sommartid lockades besökarna av den lummiga naturen, badstranden och det täta nätverket av stigar.

Våren 1995 köpte Lojo stad Hasseludden. I samarbete mellan staden och olika frivilliga grupper började man återuppliva sommarfesttraditionen på udden och dansbanan restaurerades. Dansbanan kan via stadsplaneringscentret hyras för olika evenemang.

Du kan bekanta dig med Hasseludden också genom att följa naturstigen. Det finns texter, bilder och en karta som presenterar naturen på Hasseludden på Lojo stads miljövårdsbyrås webbsidor, där du också kan skriva ut materialet för eget bruk. Det finns sammanlagt 16 kontroller längs naturstigen. Varje kontroll är utmärkt i terrängen med en träpåle, där kontrollnumret är fäst. Rutten är ungefär 1,2 km lång och det tar 1-1,5 timme att vandra den.

Naturstigen på Hasseludden har stakats ut på uppdrag av miljövårdsbyrån vid Lojo stad. Rutten och kontrollerna planerades av fil.kand. Soili Vuorinen år 1995. Innan stigen togs i bruk våren 2004 uppdaterade fil.mag Tanja Ruusuvaara texterna vid kontrollerna. Fågeluppgifterna kontrollerades och uppdaterades av Jan Södersved.

VI ÖNSKAR DIG GIVANDE NATURUPPLEVELSER!

Kontrollförteckning

1. Spår efter människan i floran
2. Lunden - kräsen lummighet
3. Aspen växt- eller livsmiljö för många hotade organismer
4. Vårens budbärare: nunneörter och vårlökar & Den ståtliga trolldruvan en giftig lundväxt
5. Vätterus, en märklig vårväxt & Strutbräken och andra ormbunkar
6. Stranden mötesplats för vatten och land
7. De vanligaste buskarna i lundar
8. Skogslinden –ett ädelträ som förökar sig dåligt
9. Lojo sjö
10. Kabblekorna små solar i vårlandskapet & Vassen –barndomens blåsrör
11. Vårens anspråkslösa: vårfryle och fingerstarr
12. Sipporna –färglickar i vårlandskapet & Nästroten, en anspråkslös parasitorkidé
13. Kalket hemligheten bakom det kräsna beståndet av svampar på Hasseludden
14. Berggrunden och några bergväxter
15. Näktergal och fläckig lundsnäcka samt andra djur på Hasseludden
16. Hasselbusken blommar bland de första på våren

KONTROLL 1. SPÅR EFTER MÄNNISKAN I FLORAN

Människan har under en lång tid gjort floran i Finland mångsidigare. Utöver de mer än 900 ursprungliga kärlväxterna finns det hundratals arter i vår flora som har etablerat sig bland våra arter. En del av dem har importerats med avsikt, en del har spridit sig hit. Skogar har röjts och myrar har torkats till odlingsmark. Många ställen har bebyggts för boende och för vägar. På det sättet har växterna fått nya växtplatser som skapats och upprätthålls av människan, s.k. kulturväxtplatser. Till kulturväxterna hör bl.a. de arter som trivs på betesängar, ogräs, herrgårdsväxter, växter som kom med servicetrafiken under krigstiden, växter som trivs längs väg- och järnvägsrenar, kvarnväxter, medicinalväxter samt växter som trivs på avbrännings-, svedjebrännings- och avverkningsområden.

Floran på kulturväxtplatser är beroende av det omgivande växttäcket och den mänskliga verksamheten i omgivningen. Om förhållandena i växtplatsens omgivning är gynnsamma sprider sig växterna lätt till den ursprungliga naturen. Växter som spritt sig kan ha sitt ursprung till exempel på närliggande odlingar eller i närliggande trädgårdar. Många av de växter som spritt sig lever livskraftigt bland de ursprungliga växtarterna - ibland är det omöjligt att utreda en växtarts ursprung.

Också i floran på Hasseludden finns det spår av människan. Askar (*Fraxinus excelsior*) har planterats på området, och likaså några almar (*Ulmus glabra*), hästkastanjer (*Aesculus hippocastanum*), snöbär (*Symphoricarpos albus*) och ett flertal prydnadsväxter. Speciell uppmärksamhet förtjänar ändå parklindsallén (*Tilia x vulgaris*), som växer längs vägen till Hasseludden.

På kontrollstället, en gammal gårdsplan, kan du utöver den ståtliga asken också se växter som var populära på gamla gårdar såsom kvastspirea (*Spiraea chamaedryfolia*), bergenia (*Bergenia crassifolia*), bergklint (*Centaurea montana*), krollilja (*Lilium martagon*), tusensköna (*Bellis perennis*) och pärlhyacint (*Muscari botryoides*).

KONTROLL 2. LUNDEN –KRÄSEN LUMMIGHET

Lunden är en vegetationstyp som hör till barrskogsbältet, och som karakteriseras av en vegetation som kräver bördig jordmån. Det finns gott om gräs och örter i lundarnas fältskikt, men ont om ris. Bottenskiktet saknas nästan helt, bortsett från de mossor som växer på jordstenar och stubbar samt på trädens rotändor. Som ett resultat av den livliga bakterieaktiviteten och de övriga nedbrytarorganismernas nedbrytningsaktivitet i lundarna bildas bördig lundmylla, med ett kornigt ytskikt.

Vegetationen i lundarna bestäms av fuktigheten och näringshalten på växtplatsen samt av kulturpåverkan och ljusmängden. Också topografin är viktig. I allmänhet talar man om lundar under bergsbranter, i sluttningar, längs bäckar och vid stränder. För det mesta indelas emellertid lundvegetationen i tre huvudgrupper: torra, friska och fuktiga lundar.

Bara omkring 1 procent av arealen i Finland täcks av lundar. De är vanligast längs sydvästra kusten och på vissa tydligen ytterst gynnsamma s.k. lundcentrum på olika håll i landet. Miljön kring Lojo sjö är känd för sina frodiga lundar, där det växer rikligt med sällsynta och krävande lundväxter. En specialitet för Lojoregionen är den röda skogsliljan (*Cephalanthera rubra*), som i Finland bara förekommer i omgivningen kring Lojo sjö.

Största delen av våra bästa lundar har försvunnit; de har röjts till bördiga åkrar, bebyggts eller utnyttjats på annat sätt. Det finns lundar kvar bara i steniga och branta sluttningar, längs bäckar och på andra fuktiga eller svårtillgängliga platser. Också på de här platserna har lundarna i allmänhet använts som betesmarker. Betesgången höll emellertid granen borta från lundarna, och därför hotas våra lundar av att bli granbevuxna nu då skogsbetesgången upphört. På grund av att lundarna blivit ovanligare är många växt- och djurarter som förekommer i lundar hotade. Så lever också 26 procent av alla hotade organismer i lundar. Det finns speciellt mycket hotade lundarter bland svamparna, där 40 procent av de hotade arterna förekommer i lundar.

Lundområdet i Hasseludden är med sina sällsynta och hotade arter en unik lundhelhet.

KONTROLL 3. ASPEN VÄXT- ELLER LIVSMILJÖ FÖR MÅNGA HOTADE ORGANISMER

Aspen (*Populus tremula*) är ett skogsträd som med sin vackra höstfärg är bekant för de flesta. Trädet är i stil med sina släktingar pilarna en tvåbyggare. Till skillnad från pilarterna är aspen vindpollinerad. Det bildas rikligt med flygfjunförsedda frön i aspens kapselartade frukter. Trots den rikliga fröbildningen förökar sig aspen nästan enbart via rotskott.

Prasslet i aspens lövverk beror på de långa bladskaften, som är platta på sidorna och rör sig också i alldeles lätt vinddrag.

På de aspblad som har kortare skaft finns det nektargropar vid bladskivans rot och de lockar myror att rengöra aspen från skadeinsekter.

Aspen är ett viktigt träd i ekosystemet. Det gödslar jorden med kalkrik lövförna och erbjuder gott om växtplatser och livsmiljöer för många hotade och sällsynta växt- och djurarter. Av de hotade växter som lever på aspen kan nämnas aspgelélav (*Collema subnigrescens*), forstgytterlav (*Pannaria confusa*) och vit aspticka (*Piptoporus pseudobetulinus*). Av fåglarna bör de hålbyggande arterna nämnas och av skalbaggar mindre aspbarkskinnbagge (*Aradus truncatus*), halvknäppare (*Hylochaes cruentatus*), svart smalpraktbagge (*Agrilus ater*), större vedvivel (*Cossonus parallelepipedus*) och stumpbagge (*Acritus minutus*).

Asparna på Hasseludden är verkligen ståtliga. På en av asparna växer den utrotningshotade aspfjädermossan (*Neckera pennata*). Tack vara det kraftiga kalkdammet i området växer aspfjädermossa också på björkar (*Betula* sp.) och alar (*Alnus* sp.), som annars har för sur bark. Längs naturstigen finns också delvis förmultnade aspstammar där det växer vedlevande tickor.

Aspen är ett viktigt råmaterial för tändsticksindustrin. Trämaterialet är rötbeständigt, lätt att bearbeta och poröst, vilket har utnyttjats också i spån, båtbyggor och bastulavar.

KONTROLL 4.

VÅRENS BUDBÄRARE: NUNNEÖRTER OCH VÅRLÖKAR

Till de tydliga vårtecknen hör att nunneörterna och vårlökarna blommar. Båda arterna har brått att blomma innan lövträdens växande bladverk minskar ljusstillgången.

Det växer två arter av nunneört i naturtillstånd i Finland: stor nunneört (*Corydalis solida*) och den mera sällsynta smånunneörten (*C. intermedia*). Nunneörten övervintrar med hjälp av sin kraftiga rotstock. Redan tidigt på våren sticker ett skirt spetsliknande skott fram ur rotstocken och den skyndar sig att blomma nästan genast. Samtidigt klyver den nya växande roten den gamla knölen och blir själv en ny knöl inför följande vår. Nunneörten har en ståtlig rödskeftande blomma med sporrar. Strax efter blomningen utvecklas frön med oljebehållare i blomman och myrorna transporterar dem till nya växtplatser.

Också vårlökarnas tidiga blomning är möjlig tack vare reservnäringen i löken. Vårlökarna har klargula stjärnlika blommor som syns tydligt mot de skirt gröna bladen. Det finns två arter av vårlök i Finland: dvärgvårlök (*Gagea minima*) och den större vårlöken (*Gagea lutea*) med bredare blad. Dvärgvårlöken torde ha kommit till Finland i åkerodlingens följe. Vårlöken betraktas för sin del som ursprunglig art i de frodiga ädelträdkogorna, hassellundarna och strandlundarna.

På Hasseludden kan du under våren se stora nunneörter samt dvärgvårlök och vårlök blomma. Under sommaren försvinner båda arterna ur synhåll, men i deras ställe kommer nya lundarter för att pryda det lummiga landskapet.

DEN STÅTLIGA TROLLDRUVAN EN GIFTIG LUNDVÄXT

Trolldruvan (*Actaea spicata*) är en lundväxt som hör till ranunkelväxterna. I mullhaltig jord, som här på Hasseludden, blir den över en halv meter hög. Trolldruvan blommar i juni och klasarna består av vita kronbladslösa blommor med talrika ståndare som producerar mycket pollen. Det rikliga pollenmjölet lockar till sig framför allt skalbaggar som pollinerar blommorna. I ett senare skede utvecklas blommorna till svarta bärfrukter. Bären, liksom hela växten, är giftiga. En gång i tiden tillverkade man färgämne av bären och mediciner av rotknölen, bl.a. för att hålla ohyra stången.

Sitt namn har trolldruvan fått av sina svarta bär och av de groddjur som trivs mycket bra i skydd av de vågräta bladen.

Trolldruvan trivs i mycket mullhaltiga och skuggiga hassellundar, i lundar under bergsbranter och i steniga lundsluttningar. I Kuusamoregionen och Nordbottenregionen finns i stället för trolldruvan röd trolldruva (*A. erythrocarpa*) som har röda bär.

KONTROLL 5.

VÄTTERUS, EN STÅTLIG VÄRVÄXT

Av kärlväxterna på Hasseludden torde den värdefullaste vara den fridlysta vätterusen (*Lathraea squamaria*). Vätterusen är en hotad art som hör till lejongapsväxterna. I Finland växer den bara på Åland och i sydvästra Finland. På Åland är vätterusen vanlig, men i sydvästra Finland är den sällsynt. Den trivs i lundar i kalktrakter –i synnerhet i hassellundar. Den klorofyllfria vätterusen är en parasit på hasselbusken, men den kan också parasitera på andra lövträd. Sin näring tar vätterusen genom att slingra sina sugrötter runt värdväxtens rötter.

Vätterusen är en växt med speciellt utseende. Den ensidiga, nästan kottliknande blomning är rosa till färgen. Blommorna pollineras av humlan och öppnar sig tidigt om våren och luftskotten vissnar redan inför högsommaren. Vätterusen kan leva under jord i flera år och till och med blomma där, tills dess blomning tränger upp i dagen också genom lövförnan. På Hasseludden är vätterusen ovanligt regelbunden. Den spricker fram över markytan nästan alla år i rikliga mängder. År 1990 räknades exempelvis sammanlagt ungefär 1400 skott på den här växtplatsen. Också våren 1995 var vätterusen ovanligt riklig; det fanns sammanlagt hundratals skott på två olika ställen.

-kysy miten nyt

Gå inte närmare för att undersöka vätterusen –du kan i misstag trampa på dess nästan osynliga blommor.

STRUTBRÄKEN OCH ANDRA ORMBUNKAR

Det växer många slag av ormbunkar på Hasseludden. Den ståtligaste är den stora strutbräken (*Matteuccia struthiopteris*). Strutbräkens gröna, som högst upp till en och en halv meter långa mellanblad, växer som täta knippen i en ring. I mitten finns plats för de speciella sporangiebladen, som är betydligt kortare än mellanbladen och till utseendet påminner om en fjäder. Den yttre ytan av sporangiebladen är helt täckt av sporangiesamlingar. På hösten då mellanbladen dött och slaknat mot marken torkar sporangiebladen till hårda stjälkar, som sedan sticker upp över snötäcket. Strutbräken avviker därmed från många av våra andra ormbunkar, som har sina sporangiesamlingar på mellanbladens undersida.

Andra stora ormbunkar är majbräken (*Athyrium filix-femina*) och träjon (*Dryopteris filix-mas*). Majbräken ger ett allmänt intryck av sirlighet, vilket beror på dess trefaldiga parblad. Träjon påminner för sin del mycket om majbräken. Om man ser efter noggrannare är det ändå lätt att hålla arterna i sär. Sporangiesamlingarna på undersidan av majbräkens blad är smala och lansettlika, medan de hos träjonen är runda.

På Hasseludden kan du utöver ormbunkarna ovan se till exempel stensöta (*Polypodium vulgare*), örnbräken (*Pteridium aquilinum*), ekbräken (*Gymnocarpium dryopteris*) och stenbräken (*Cystopteris fragilis*).

KONTROLL 6. STRANDEN MÖTESPLATS FÖR VATTEN OCH LAND

Stränder är områden mellan torra land och vattendrag. Till de dominerande arterna på stränder hör de s.k. strandängsarterna, som också tål översvämning då och då. Bland de strandväxter som förekommer längst från vattengränsen finns många arter som hör till fuktiga ängar samt skogs- och ödemarksarter, men det förekommer också vattenväxter närmare vattengränsen. Hur växtarterna placerar sig i strandbältet påverkas av variationerna i väta och risken för översvämning. Också växtunderlagets kvalitet, hur brant stranden är, det geografiska läget, näringshalten, den övriga växtligheten och naturligtvis mänsklig verksamhet påverkar florán. Strandtyperna kan indelas exempelvis på följande sätt: bergs-, sand-, grus-, sten-, block-, gytte- och myrstränder samt skogbevuxna stränder och stränder som uppkommit genom människans verksamhet.

Typiskt för stränderna runt Lojo sjö är klibbalslundar och strandängar med klibbal, som uppstår så småningom då klibbalsdominerade översvämmade skogar och myrar torkar upp. I allmänhet kan man se tre bälten på stranden: närmast vattengränsen en klibbalsdominerad översvämmad skog, i mitten en s.k. övergångszon och längst från vattenranden en lund –närmast en fuktig majbräke- och ormbunke- eller en älggräsdominerad högröslund. De vanligaste arterna i de här lundarna är utöver de namngivande majbräken (*Athyrium filix-femina*) och älggräs (*Filipendula ulmaria*) hallon (*Rubus idaeus*), springkorn (*Impatiens noli-tangere*), brännässla (*Urtica dioica*), harsyra (*Oxalis acetosella*), humleblomster (*Geum rivale*), skogsnäva (*Geranium sylvaticum*), trollbär (*Paris quadrifolia*) och kirskaål (*Aegopodium podagraria*). Vanliga strandväxter är också den ståtliga svärds-liljan (*Iris pseudacorus*), fackelblomster (*Lythrum salicaria*), strandlysing (*Lysimachia vulgaris*), topplösa (*L. thyrsoflora*), kråklöver (*Potentilla palustris*), strandklo (*Lycopus europaeus*), frossört (*Scutellaria galericulata*), strandveronika (*Veronica longifolia*), förgätmigej (*Myosotis scorpioides*), besksöta (*Solanum dulcamara*) och läkevänderot (*Valeriana officinalis*).

Vid kontrollen och längs vägen förbi den kan du bekanta dig med strandfloran och se den översvämmade skogen övergå i lund. Stränderna på Hasseludden är till största delen strandängar med klibbal och klibbalslundar. På uddens vänstra strand finns också en liten sandstrand (kontroll 9).

KONTROLL 7. DE VANLIGASTE BUSKARNA I LUNDAR

Till de vanligaste buskarna i lunderna i vår region hör skogstry (*Lonicera xylosteum*), olvon (*Viburnum opulus*), degbär (*Ribes alpinum*), skogsvinbär (*Ribes spicatum*) och svartvinbär (*Ribes nigrum*). Svartvinbär och skogsvinbär är bekanta som odlingsväxter, men båda förekommer också i naturtillstånd.

Skogstryet är lätt att identifiera tack vare de gråaktiga, tunna och ihåliga kvistarna. Skogstry är tvåläppig med ljusa blommor som sitter motsatta. Överläppen är fyrtandad, nedre läppen hel. Bären utvecklas till glänsande röda giftiga bär. Skogstryets hårda och sega trävirke har använts till piggar i höräfsor och i hår- och klädspännen för damer.

Olvon är en buske som är vacker året om. Dess kvastlika blomställning består av två olika blommor. De stora vita blommorna är kantblommor med uppgift att vägleda insekter och de saknar befruktningsdelar, medan de små gulaktiga blommorna i deras mitt är de egentliga blommorna. På hösten kan den ruskafärgade olvonbusken urskiljas mot det omgivande landskapet tack vare de vackert rödbruna plommonbären och de rödskiftande bladen. De sura bären med sin litet motbjudande lukt är inte giftiga.

Degbär påminner en del om rödvinbär. Bladen är betydligt mindre, har smalare flikar och är mera glänsande än på rödvinbärsbusken. Dessutom är degbäret en tvåbyggare; dess han- och honblommor finns i olika exemplar. Degbärets röda, nästan smaklösa bär är, som namnet säger, degiga. Buskens hårda trävirke har använts i vävskedar i vävstolar och som harvpinnar.

Det finns mycket lundbuskar vid kontrollen och längs stigen som börjar framför den. Se om du kan identifiera dem.

KONTROLL 8. SKOGLINDEN –ETT ÄDELTRÄ SOM FÖRÖKAR SIG DÅLIGT

Skogslinden (*Tilia cordata*), som också går under namnet "bastträd", är ett av våra mest krävande lövträd. Den har blivit betydligt mera sällsynt. Linden förekommer numera främst som buskliknande exemplar nedanför bergväggar. Stora lindar finns knappt mer, för att inte tala om linddungar. Trädet har blivit sällsynt på grund av det försämrade klimatet och framför allt på grund av människans verksamhet. Basten, som finns i lindens bark, användes nämligen redan under förhistorisk tid till rep och fisknät. Då fullväxta träd fälldes för att utnyttjas, skedde återväxten bara ur stubbskott. Då man upphörde att använda bast, växte skotten till trädgrupper. Arvsanlaget är vid det här laget så försvagat att de här gamla träden inte längre förmår producera grobara frön.

Skogslinden är, liksom lönnen, ett växtpollinerat träd –till skillnad från våra andra stora träd. Blomningen infaller i juli-augusti. De pollinerade blommorna utvecklas till bolliknande frön, som sprids med hjälp av stödbladen i blomställningen, som omvandlas till flygfjun.

Alla våra skogslindar är värda att skyddas, eftersom de är så ovanliga!

KONTROLL 9. LOJO SJÖ

Lojo sjö är den största sjön i södra Finland. Den har en yta på ungefär 93 kvadratkilometer och medeldjupet är omkring 13 meter. Lojo sjös konturer och djupförhållanden följer klyftorna och sprickorna i berggrunden. Det största enhetliga öppna vattnet, Isoselkä, är på många håll över 30 meter djupt. Det djupaste stället, 58 meter, ligger väster om Liessaari. Det finns många holmar i Lojo sjö. De största är Storö (Lojoön), Jalassaari, Huhtasaari, Pensaari, Ollisaari och Liessaari.

Lojo sjö erbjuder omgivningen mångsidiga möjligheter till rekreation, semester och vattensport. Det finns mycket sommarbebyggelse och många badstränder längs sjöns stränder. Också pappersindustrin har utnyttjat sjön. Lojo sjö belastas därmed av avloppsvatten från tätorterna, lantbruket, gles- och sommarbosättningen samt från industrin. Enligt den nuvarande lagstiftningen har de som orsakar den största punktbelastningen på Lojo sjö skyldighet att kontrollera vattenkvaliteten.

Ännu i slutet av 1970-talet var vattenkvaliteten ställvis väldigt dålig. Efter det började situationen så småningom förbättras. Vattenkvaliteten i de stora öppna områden på Lojo sjö har under 1990- och 2000-talet i regel varit god, men de grunda vikarna övergöds fortfarande långsamt.

Du står vid Lojo sjös strand på sandstranden på Hasseludden. Den mindre ön utanför är Lehtisaari, som har broförbindelse till den större ön Pensaari. Bakom Pensaari finns Orsnäs, där skorstenarna på pappersfabriken i Gerknäs syns. Norr om Hasseludden syns för sin del Vohloinen med små öar framför.

KONTROLL 10.

KABBLEKORNA SMÅ SOLAR I VÅRLANDSKAPET

Kabblekan (*Caltha palustris*) är en av de vackraste våtmarksväxterna. Dess klargula stora blommor med täta ståndare ger färg åt det vårliga landskapet, som ännu är brunt efter vintern. Tack vare den rikliga reservnäringen i jordstocken kan kabblekan ha blomställningsstjälkar som är upp till en halv meter långa. Blommorna är rika på nektar och pollen och de lockar stelfrusna pollinerare till måltid. Utöver korspollineringen kan kabblekans blommor pollineras med sitt eget pollen, då pollenpartiklar som samlats på regnvattenytan i blomman simmar till pistillmärkena. Efter pollineringen utvecklas blommorna till kapselfrukt. Då frukterna mognat vissnar hela skottet, fröna blir flytande och förs med vattnet till nya växtplatser.

Kabblekan varierar till utseendet och är, liksom många andra ranunkelväxter, giftig. I folkmun har kabblekan eller kalvlekan fått många smeknamn, som endera hänvisar till artens fuktiga växtplats eller till dess tidiga blomning. Namn som kan nämnas är kabbelök, kalvleka, bäckblomma, bäckros och mjölkros.

Plocka inte kabblekan för att sätta i vas –låt den pryda det vårliga landskapet.

VASSEN –BARNDOMENS BLÅSRÖR

Vassen (*Phragmites australis*) eller rörvassen eller bladvassen är ett gräs som är bekant för många redan från barndomen; dess ihåliga strån har ofta använts som sug- och blåsrör. Vassen är ett av våra ståtligaste gräs. Dess stora blankt rödbruna småax bildar en silkesliknande och yvig vippa. På våren ser vassvegetationen ännu tråkig ut. En del av de gamla stråna sticker ännu upp och en del har gått i bitar och flutit till stränderna som sönderfallande rörvallar. Längre fram på sommaren växer de nya stråna och deras blad som till en början är gröna och mjuka bli hårda och blåskiftande och får vassa kanter. Om man tittar noggrant kan man i mitten av bladet se en tvärgående rad med små gropar. I folkmun har de kallats "pirun hampaanjäljet", som ansågs ha uppstått då den onde grep tag i gräset för att rädda sig från drunkning. I själva verket uppstår groparna i knoppstadiet, då bladet är hoprullat.

Med hjälp av sin kraftiga rotstam bildar vassen stora och täta bestånd på stränderna i grunt vatten – vassbestånd. Vassens blommor slår ut mot slutet av sommaren. Deras tofsprydd frön mognar först under vintern och vinden transporterar dem över snön.

Vassen har hos oss skördats till strö för djur och används som en del av fodret. Dessutom har vipporna använts som madrassfyllning och de stärkelsehaltiga rotstockarna har malts till nödbrödsämne.

KONTROLL 11. VÅRENS ANSPRÅKSLÖSA: VÅRFRYLE OCH FINGERSTARR

Våren är erkänt färgpraktens tid i naturen, då sippor, tussilago, nunneörter, kabblekor och många andra vackra vårblommor blommar. Många undgår att märka vårfrylen och fingerstarren som blommar samtidigt – de står inte lika mycket med sina färger och blommor.

Fårfrylens (*Luzula pilosa*) blad övervintrar som gröna under snön. Så fort snön smälter sticker blomstjälk upp mellan mjuka blad och långa vita strån. På blomställningsknippet på stjälken finns enstaka långskaftade blommor. Blommorna är vindpollinerade; deras hylleblad har vissnat till bruna fjäll. Korspollineringen har säkrats på så sätt att de trådliknande långskaftade pistillmärkena först tar emot de pollenpartiklar som svävar i luften och först senare släpper ståndarna i samma blomma iväg sitt eget pollenförråd. Då kan inte pistillerna i samma blomma längre ta emot pollen. Blommorna utvecklas till fröhus med en oljehaltig tillsats som lockar myror.

Också fingerstarrens (*Carex digitata*) bladrosetter övervintrar. Strax efter att snön smultit bort sticker blomstjälken med små pistiller, dvs. ett honax, och ett hanax upp bland de gröna bladrosetterna med röd bas. Då honaxens fruktblad är färdiga, förlängs stjälkarna och böjer sig samtidigt mot marken. På det sättet får myrorna lätt tag i fingerstarrens fruktblad med näringsgömmen och kan sprida dem till nya växtplatser.

Vårfryle växer i åstalldungar, frodiga grandungar av blåbärstyp och i lundliknande skogar. Fingerstarr förekommer för sin del i ljusa lundsluttningar, framför allt i lundar på åssluttningar.

KONTROLL 12.

SIPPORNA –FÄRGKlickar i VÅRLANDSKAPET

En av de mest efterlängtrade stunderna under våren är den då sipporna slår ut i blom. I Lojoregionen har vi vant oss vid att vårlandskapet lyser av sippor. Först klarblått av blåsippor (*Hepatica nobilis*) och lite senare vitt av vitsippor (*Anemone nemorosa*). I en del lundar finns också gulsippan, (*A. ranunculoides*), som påminner om vitsippan.

Vitsippan –Nylands landskapsblomma –bildar stora bestånd med hjälp av sitt snabbväxande rotsystem som förgrenar sig. Det kan finnas upp till tusen skott på en kvadratmeter, av vilka ungefär en tiondel blommar. Vitsippans skott innehåller glykosid, som är giftigt då det krossas.

Blåsippans tidiga blomning är möjlig tack vare blomknopparna som bildas redan under hösten och bara väntar på att vädret skall bli varmare. Därför kan blåsippan ibland blomma också under varma höstar. Blåsippans blad är gröna och bevarar sin assimilering förmåga över vintern. De gamla bladen dör först i början av sommaren då de nya bladen utvecklas.

Myrorna transporterar gärna blåsippans oljehaltiga frön och sprider samtidigt arten till nya växtplatser. Fröbildningen är viktig för blåsippan, eftersom det tar ett tiotal år för arten att utvecklas från fröplanta till blomning och en blommande blåsippstuva blir 6-8 år gammal.

Blåsippans blommor muterar en hel del. De kan vara blåa, vita, rödvioletta eller purpurröda (”rödsippor”) till färgen. Ibland kan man till och med se sammansatta blåsippor.

Blåsippans vetenskapliga namn *Hepatica nobilis*, dvs. "ädelt levergräs" hänvisar till den forna användning av arten i behandlingen av leversjukdomar –detta för att blåsippans blad påminner om leverlober!

Plocka inte sippor i Hasseludden –låt också andra beundra dem.

NÄSTROTEN, EN ANSPRÅKSLÖS PARASITORKIDÉ

Nästroten (*Neottia nidus-avis*) är en av de värdefullaste kärlväxterna på Hasseludden. Den ser speciell ut, en klorofyllfri orkidé med färgen av ljusbrunt läder, vars brunaktiga blomning kan ses i månadsskiftet juli-augusti. Då växten vissnat blir ofta en torr blomning kvar, som kan synas ännu följande vår. Nästroten växer allmänt på Åland och är sällsynt i sydvästra Finland och Tavastland. I de kalkhaltiga lundarna i Lojoregionen är den ovanligt riklig.

Sitt namn har nästroten fått av rotknippet, som påminner om ett skatbo. Nästroten behöver en s.k. rotsvamp för att gro och växa. Den får näringsämnen med hjälp av rotsvampens mycel. I blomningen är arten nyckfull. Den kan leva ett underjordiskt liv med stöd av sin rotsvamp i flera år och till och med pollinera sina blommor under jord. Ett annat år kan det på en och samma växtplats finnas tiotals blommande skott. På Hasseludden trivs nästrotten emellertid bra. Den växer nästan överallt på udden, även om de rikligaste bestånden finns på de sydvästra sluttningarna. I det bestånd du ser framför dig har det varje år funnits flera blommande exemplar; som mest ett tiotal skott.

Gå inte närmare för att undersöka nästrotten –du kan i misstag trampa på dess skott.

KONTROLL 13. KALKET HEMLIGHETEN BAKOM DET KRÄSNA BESTÅNDET AV SVAMPAR PÅ HASSELUDDEN

Kalkområden har sitt eget mångsidiga och rika svampbestånd. Tack vare sitt svampbestånd är Hasseludden ett värdefullt område. Den kalkhaltiga jordmånen och nedfallet av kalkdamm garanterar rikligt med lämpliga växtplatser för många sällsynta och hotade svamparter.

Den mest sällsynta av svamparna på Hasseludden är hinnskål (*Karstenella vernalis*) som är klassificerad som ytterst hotad. Den är inte känd någon annanstans i världen –därför kan Hasseludden till och med betraktas som ett internationellt betydelsefullt område. Hinnskålen är en mycket liten (3-12 mm) och tunn röd svamp med grönskiftande kant.

En annan sällsynt svamp i området är valköra (*Otidea phlebophora*), som också är klassificerad som ytterst hotad. De enda förekomsterna i Finland är här på Hasseludden och i lunden i Ahtiala i Lojo. Den öronliknande valköra är gul, oregelbunden till formen och gropig i skaftet.

Andra sällsynta svampar på Hasseludden är pokalmurkla (*Helvella acetabulum*), vårmusseron (*Calocybe gambosa*), eldsopp (*Boletus luridus*), silkestråding (*Volvariella bombycina*), blekpudrad fjällskivling (*Cystolepiota sistrata*), senapstrenskivling (*Hebeloma sinapizans*) samt av trådskevlingarna pärontråding (*Inocybe fraudans*), hjorttråding (*I. cervicolor*), ringtråding (*I. agardhii*), *Inocybe angulatosquamulosa* (på finska "jalorisakas"), *Inocybe muricellata* (på finska "puistorisakas") och *Inocybe blectabilis* (på finska "töyhkärisakas"). De tre sista saknar namn på svenska.

KONTROLL 14. BERGGRUNDEN OCH NÅGRA BERGVÄXTER

Lojoregionen hör med tanke på berggrunden till skifferbältet i södra Finland. Lojo sjö omges som av ett bälte av kvarts- och fältspatsskiffer. I de södra delarna dominerar amfiboliterna, i de östra delarna glimmerskiffer. Mellan de övriga stenarterna finns granit och granodiorit. Gneisserna i området är på många håll malmhaltiga. Det finns rikliga kalkförekomsten bland gneisserna och skiffren. Lojoregionen är känd för sin kalkhaltiga berggrund. På många håll är kalkstensbäddarna kraftigt väckade och synliga. De viktigaste kalkstensförekomsterna finns i Storö-Torhola-området och i Tytyri-Pitkäniemi-området.

Berggrunden i Lojoregionen karaktäriseras också av talrika sprickbildningar. Riktningen på sprickbildningen från nordost till sydväst och från norr till söder syns tydligt i Lojo sjös konturer.

Berggrunden på Hasseludden är leptit samt gabro och amfibolit. På berget som är kontrollobjekt växer harmynta (*Satureja acinos*), som i allmänhet kräver näringsrikt, främst kalkhaltigt berg som växtplats. På Hasseludden, liksom på andra håll i Virkby, förekommer egentliga kalkbergsväxter också på mera anspråkslösa stenarter, eftersom kalkdammet från kalkfabriken har gjort att också en mera kräsen flora trivs på bergen.

På det här berget växer utöver harmynta bl.a. gul fetknopp och kärleksört (*Sedum acre*, *S. telephium*), nagelört (*Erophila verna*), backdunört (*Epilobium collinum*), tjärblomster (*Lychnis viscaria*), sandnarv (*Arenaria serpyllifolia*), stenbräken (*Cystopteris fragilis*) och styvmorsviol (*Viola tricolor*).

KONTROLL 15. NÄKTERGAL OCH FLÄCKIG LUNDSNÄCKA SAMT ANDRA DJUR PÅ HASSELUDDEN

I den frodiga naturen på Hasseludden stöter man närmast på fåglar som är typiska för den sydfinländska lunden. Typiska arter på udden är grönsångare (*Phylloscopus sibilatrix*) samt svarthätta och trädgårdssångare (*Sylvia atricapilla*, *S. borin*). Också den hotade mindre hackspetten (*Dendrocopos minor*) häckar i området och ett par vårar har den mindre flugsnapparen (*Ficedula parva*) sjungit på udden. Det gamla trädbeståndet i lunden är viktigt för hålbbyggande fåglar som hackspettar och kajor (*Corvus monedula*), som häckar i hål som hackspettarna gjort. Det kanske finaste på Hasseludden är det rikliga beståndet av näktergal (*Luscinia luscinia*). Det är svårt att i ord beskriva hur näktergalens klara sång låter i den frodiga växtdoftande lunden. Det är något som var och en bör uppleva själv!

Tusaviken som ligger öster om Hasseludden är viktig med tanke på fågelbeståndet. Ett mångsidigt bestånd av vatten- och strandfåglar häckar i strandbältet. I slutet av sommaren kan man se rikligt med bl.a. bläsänder (*Anas penelope*) i viken. Också rörhöna (*Gallinula chloropus*), vitkindad gås (*Branta leucopsis*), kungsfiskare (*Alcedo atthis*) och trastsångare (*Acrocephalus arundinaceus*) har skådats i Tusaviken.

Det finns en förteckning över fågelbeståndet på Hasseludden och Tusaviken som bilaga till den här naturstigen. På Hasseludden finns också en vinterutfodringsplats för fåglar som sköts i samarbete mellan Lojo stads miljövårdsbyrå och den fågelvetenskapliga föreningen i Lojo, Hakki ry.

Hasseludden erbjuder livsmöjligheter också för mera krävande trädinsekter. Insektbeståndet har emellertid inte undersökts närmare. Det finns också ett rikligt bestånd av skäggsnäcka (*Trichia hispida*) och fläckig lundsnäcka (*Arianta arbustorum*) i lunden. Ytterligare finns rätt rikligt med sällsynta brunläppade trädgårdssnäckor (*Cepaea nemoralis*). Ibland är det nästan omöjligt att vandra längs stigarna i lunden utan att krossa snäckorna som sakta tar sig fram!

KONTROLL 16. HASSELBUSKEN BLOMMAR BLAND DE FÖRSTA PÅ VÅREN

Det är inte svårt att förstå hur Hasseludden har fått sitt namn. Det finns inte många ställen där man kan se ett lika ståtligt enhetligt hasselbestånd. I allmänhet är hasselbuskagen svårt dominerade av gran.

Hasselbusken kom till Finland strax efter istiden och spred sig ända till Mellersta Österbotten. Då klimatet försämrades minskade den och blev kvar bara på platser där jordmånen och mikroklimatet är gynnsamma. På de kalkhaltiga växtplatserna i Lojoregionen är den emellertid ovanligt riklig.

Ett av de säkra vårtecknen är hasselbuskens blomning. Redan i april börjar hasselbuskens långa, rikligt blommande hanhängen skaka ner rikligt med pollen för vinden. Det bildas ett par miljoner pollenpartiklar i ett hänge. Partiklarna transporteras till de små honblommorna som skyddas av blomknoppar. Honblommornas existens märks bara tack vare de vackert röda pistillmärkena. De befruktade honblommorna utvecklas till nötter, s.k. hasselnötter. Nötterna, som har en fetthalt på 60-65 procent och en proteinhalt på 17,5 procent, är viktig näring för nötkråkan (*Nucifraga caryocatactes*).

Under tidig stenålder var hasselbusken en viktig näringsväxt för den dåtida befolkningen. Man har också tillverkat tvål och salvor av nötterna samt pressat matolja som påminner om mandelolja.

Vid den här kontrollen, som representerar hela Hasseludden, slutar naturstigen. På vägen från området lönar det sig att gå och se på vinterutfodringsplatsen för fåglar. Den finns i nedre slutningen till höger på vägen mot Virkby centrum.

FÅGLAR PÅ HASSELUDDEN SAMT I VIRKBYVIKEN OCH TUSAVIKEN

Jan Södersved har sammanställt uppgifterna våren 1995 och uppdaterat dem våren 2004.

Förkortningar i förteckningen:

H = art som häckar i området, visar sig under häckningstiden

F = art som kan observeras under flyttningstiderna

S = art som vilar på sjön under flyttningstiderna

T = tillfällig art (observationsåren angivna, om observationerna inte är fler än tre)

Fåglarna anges i alfabetisk ordning enligt det svenska namnet. Därefter anges det vetenskapliga namnet.

Alfågel, *Clangula hyemalis*, S
Stenfalk, *Falco columbarius*, M
Fasan, *Phasianus colchicus*, P
Ejder, *Somateria mollissima*, T (Virksomheten 1990)
Bläsand, *Anas penelope*, P
Ladusvala, *Hirundo rustica*, P
Skata, *Pica pica*, P
Häger, *Ardea cinerea*, S
Gråtrut, *Larus argentatus*, S
Gråspett, *Picus canus*, T
Grå flugsnappare, *Muscicapa striata*, P
Årta, *Anas querquedula*, S
Hämpling, *Carduelis cannabina*, P
Ärtsångare, *Sylvia curruca*, P
Ormvråk, *Buteo buteo*, M
Kungsfågel, *Regulus regulus*, P
Gråhakedopping, *Podiceps grisegena*, T
Talltita, *Parus montanus*, M
Storskrake, *Mergus merganser*, P
Varfågel, *Lanius excubitor*, T
Vittrut, *Larus hyperboreus*, T (Virksomheten 1981)
Stjärtand, *Anas acuta*, S
Bergfink, *Fringilla montifringilla*, M
Smålom, *Gavia stellata*, S
Fiskmås, *Larus canus*, P
Fiskgjuse, *Pandion haliaetus*, P
Fisktärna, *Sterna hirundo*, P
Kanadagås, *Branta canadensis*, P
Duvhök, *Accipiter gentilis*, M
Gulspurv, *Emberiza citrinella*, P
Gulärta, *Motacilla flava*, M
Klippduva, *Columba livia domestica*, P
Svartvit flugsnappare, *Ficedula hypoleuca*, P
Sånglärka, *Alauda arvensis*, M

Stenskvätta, *Oenanthe oenanthe*, P
Korp, *Corvus corax*, M
Stare, *Sturnus vulgaris*, P
Storlom, *Gavia arctica*, S
Dubbeltrast, *Turdus viscivorus*, M
Härmsångare, *Hippolais icterina*, P
Kungsfiskare, *Alcedo atthis*, S (Hasseludden 1977, Tusaviken 1993)
Spov, *Numenius arquata*, M
Trana, *Grus grus*, M
Svartmes, *Parus ater*, P
Knölsvan, *Cygnus olor*, P
Göktyta, *Jynx torquilla*, P
Gök, *Cuculus canorus*, P
Större hackspett, *Dendrocopos major*, P
Skedand, *Anas clypeata*, S
Bergand, *Aythya marila*, T
Rödstrupig piplärka, *Anthus cervinus*, M
Sångsvan, *Cygnus cygnus*, M
Taltrast, *Turdus philomelos*, P
Trädgårdssångare, *Sylvia borin*, P
Morkulla, *Scolopax rusticola*, P
Kattuggla, *Strix aluco*, P
Rödstjärt, *Phoenicurus phoenicurus*, M
Rörhöna, *Gallinula chloropus*, T (1984, 1985 ja 1990)
Grönbena, *Tringa glareola*, M
Småfläckig sumphöna, *Porzana porzana*, S (Tusaviken 1996)
Kärrsångare, *Acrocephalus palustris*, T
Bivräk, *Pernis apivorus*, M
Grågås, *Anser anser*, T (Virkybyviken 2002 ja Tusaviken 2003)
Strandskata, *Haematopus ostralegus*, T
Havstrut, *Larus marinus*, S
Storskav, *Phalacrocorax carbo*, T (Virkybyviken 1997 ja Hasseludden 2001)
Sädgås, *Anser fabalis*, M
Trädpiplärka, *Anthus trivialis*, P
Skogssnäppa, *Tringa ochropus*, M
Svarthakedopping, *Podiceps auritus*, T (Virkybyviken 1997)
Sjöorre, *Melanitta nigra*, S
Svarthätta, *Sylvia atricapilla*, P
Koltrast, *Turdus merula*, P
Svarttärna, *Chlidonias niger*, T (Virkybyviken 1990)
Råka, *Corvus frugilegus*, M
Pilgrimsfalk, *Falco peregrinus*, T (Hasseludden 1981)
Kaja, *Corvus monedula*, P
Skrattmå, *Larus ridibundus*, P
Ångspiplärka, *Anthus pratensis*, M
Sothöna, *Fulica atra*, P
Stenknäck, *Coccythraustes coccythraustes*, T (1989, 1990 ja 2001)
Lärfalk, *Falco subbuteo*, M
Nötskrika, *Garrulus glandarius*, P
Lövsångare, *Phylloscopus trochilus*, P

Sävsparv, *Emberiza schoeniclus*, P
Spillkråka, *Dryocopus martius*, T
Bofink, *Fringilla coelebs*, P
Törnsångare, *Sylvia communis*, P
Gräshoppsångare, *Locustella naevia*, T
Gärdsmyg, *Troglodytes troglodytes*, M
Fjällvråk, *Buteo lagopus*, M
Mindre korsnäbb, *Loxia curvirostra*, M
Törnskata, *Lanius collurio*, M
Dvärgmå, *Larus minutus*, S
Mindre flugsnappare, *Ficedula parva*, T (Hasseludden 1997 ja 1999)
Småsnäppa, *Calidris minuta*, T
Mindre hackspett, *Dendrocopos minor*, P
Mindre strandpipare, *Charadrius dubius*, P
Pilfink, *Passer montanus*, P
Svärta, *Melanitta fusca*, T
Snösparv, *Plectrophenax nivalis*, M
Rödvingetrast, *Turdus iliacus*, P
Rödhake, *Erithacus rubecula*, P
Brunand, *Aythya ferina*, S
Domherre, *Pyrrhula pyrrhula*, P
Rosenfink, *Carpodacus erythrinus*, P
Trädkrypare, *Certhia familiaris*, P
Stjärtmes, *Aegithalos caudatus*, T
Nötkråka, *Nucifraga caryocatactes*, M
Drillsnäppa, *Actitis hypoleucos*, P
Trastsångare, *Acrocephalus arundinaceus*, T (1993, 1996 ja 1997)
Järnsparv, *Prunella modularis*, P
Kornknarr, *Crex crex*, T (Virksomheten 2001)
Sävsångare, *Acrocephalus schoenobaenus*, P
Brun kärrhök, *Circus aeruginosus*, P
Rörsångare, *Acrocephalus scirpaceus*, P
Björktrast, *Turdus pilaris*, P
Skräntärna, *Sterna caspia*, S
Hussvala, *Delichon urbica*, P
Näktergal, *Luscinia luscinia*, P
Silltrut, *Larus fuscus*, S
Ringduva, *Columba palumbus*, P
Skäggdopping, *Podiceps cristatus*, P
Blåhake, *Luscinia svecica*, T
Gräsand, *Anas platyrhynchos*, P
Blå kärrhök, *Circus cyaneus*, M
Blåmes, *Parus caeruleus*, P
Grönsångare, *Phylloscopus sibilatrix*, P
Brushane, *Philomachus pugnax*, M
Kärrensäppa, *Calidris alpina*, T
Enckelbeckasin, *Gallinago gallinago*, P
Talgöxe, *Parus major*, P
Kricka, *Anas crecca*, P
Knipa, *Bucephala clangula*, P

Tornseglare, *Apus apus*, P
Steglits, *Carduelis carduelis*, P
Sidensvans, *Bombycilla garrulus*, M
Gransångare, *Phylloscopus collybita*, P
Småskrake, *Mergus serrator*, S
Vigg, *Aythya fuligula*, P
Tornfalk, *Falco tinnunculus*, M
Backsvala, *Riparia riparia*, M
Tofsvipa, *Vanellus vanellus*, M
Salskrake, *Mergus albellus*, S
Gråsiska, *Carduelis flammea*, M
Skogsduva, *Columba oenas*, M
Vitkindad gås, *Branta leucopsis*, T (Tusaviken 1985)
Gluttsnäppa, *Tringa nebularia*, M
Kråka, *Corvus corone*, P
Gråsparv, *Passer domesticus*, P
Sparvhök, *Accipiter nisus*, M
Sparvuggla, *Glaucidium passerinum*, T (Hasseludden 1993, Tusaviken 1994)
Grönfink, *Carduelis chloris*, P
Grönsiska, *Carduelis spinus*, P
Busksångare, *Acrocephalus dumetorum*, T
Flodsångare, *Locustella fluvia*, T
Sädesärta, *Motacilla alba*, P

VÄXTER LÄNGS NATURSTIGEN OCH I MILJÖN PÅ HASSELUDDEN

Förteckningen är inte alldeles fullständig, men den innehåller åtminstone de vanligaste arterna. Arterna är ordnade i alfabetisk ordning enligt de svenska namnen.

TRÄD OCH BUSKAR:

Asp, *Populus tremula*
Jolster, *Salix pentandra*
Gråal, *Alnus incana*
Hästkastanj, *Aesculus hippocastanum*
Glasbjörk, *Betula pubescens*
Silverpil, form av vitpil (*Salix alba*)
Rysk kornell, *Cornus alba*
En, *Juniperus communis*
Grönvide, *Salix phylicifolia*
Olvon, *Viburnum opulus*
Brakved, *Rhamnus frangula*
Gran, *Picea abies*
Skogstry, *Lonicera xylosteum*
Snöbär, *Symphoricarpos albus*
Skogslind, *Tilia cordata*
Svartvinbär, *Ribes nigrum*
Tall, *Pinus sylvestris*

Nyponros, *Rosa dumalis*
Rönn, *Sorbus aucuparia*
Skogsvinbär, *Ribes spicatum*
Parklind, *Tilia x vulgaris*
Hassel, *Corylus avellana*
Sälg, *Salix caprea*
Vårtbjörk, *Betula pendula*
Ask, *Fraxinus excelsior*
Måbär, degbär, *Ribes alpinum*
Degbär, måbär, *Ribes alpinum*
Ek, *Quercus robur*
Druvfläder, *Sambucus racemosa*
Klibbal, *Alnus incana*
Hägg, *Prunus padus*
Lönn, *Acer platanoides*
Hallon, *Rubus idaeus*
Parkolvon, *Viburnum lantana*
Kvastspirea, *Spiraea chamaedryfolia*
Alm, *Ulmus glabra*

VÄXTER MED ÖRTSTAM:

Rödclint, *Centaurea jacea*
Backsmörblomma, *Ranunculus polyanthemos*
Smultron, *Fragaria vesca*
Vitmåra, *Galium boreale*
Bockrot, *Pimpinella saxifraga*
Näckvicker, *Vicia sepium*
Stinknäva, *Geranium robertianum*
Gråstarr, *Carex canescens*
Stenbräken, *Cystopteris fragilis*
Pärlhyacint, *Muscari botryoides*
Gårdsskräppa, gårdssyra, *Rumex longifolius*
Gårdssyra, Gårdsskräppa, *Rumex longifolius*
Majbräken, *Athyrium filix-femina*
Kråkvicker, *Vicia cracca*
Femfingerört, *Potentilla argentea*
Vårlök, *Gagea lutea*
Kärleksört, karingkål, *Sedum telephium*
Karingkål, kärleksört, *Sedum telephium*
Hundstarr, *Carex nigra*

Skogssallat, *Mycelis muralis*
Sjöfräken, kärrfräken, *Equisetum fluviatile*
Vass, *Phragmites australis*
Stensöta, *Polypodium vulgare*
Getrams, *Polygonatum odoratum*
Blekstarr, *Carex pallescens*
Strätta, skogspipa, *Angelica sylvestris*
Skogspipa, strätta, *Angelica sylvestris*
Gul fetknopp, *Sedum acre*
Gåsört, *Potentilla anserina*
Harmynta, *Satureja acinos*
Styvmorsviol, *Viola tricolor*
Fältveronika, *Veronica arvensis*
Nagelört, vårälskling, *Erophila verna*
Vårälskling, nagelört, *Erophila verna*
Vårärt, *Lathyrus vernus*
Vårfryle, *Luzula pilosa*
Liljekonvalj, *Convallaria majalis*
Träjon, *Dryopteris filix-mas*
Hundäxing, *Dactylis glomerata*
Hundkäx, hundfloka, hundloka, *Anthriscus sylvestris*
Hundfloka, hundkäx, hundloka, *Anthriscus sylvestris*
Hundloka, hundfloka, hundkäx, *Anthriscus sylvestris*
Skogssäv, *Scirpus sylvaticus*
Strutbräken, *Matteuccia struthiopteris*
Gullris, *Solidago virgaurea*
Kråklöver, *Potentilla palustris*
Svärdslilja, *Iris pseudacorus*
Nejlikört, *Geum urbanum*
Vitgröe, *Poa annua*
Harsyra, *Oxalis acetosella*
Akileja, *Aquilegia vulgaris*
Skogsnarv, *Moehringia trinervia*
Bergdunört, *Epilobium montanum*
Ängsfräken, *Equisetum pratensis*
Lundgröe, *Poa nemoralis*
Underviol, *Viola mirabilis*
Springkorn, *Impatiens noli-tangere*
Hästhov, tussilago, *Tussilago farfara*
Tussilago, hästhov, *Tussilago farfara*
Bredkaveldun, *Typha latifolia*
Stenbär, stenhallon, *Rubus saxatilis*
Stenhallon, stenbär, *Rubus saxatilis*
Förgätmigej, *Myosotis scorpioides*
Sumpmåra, *Galium uliginosum*
Frossört, getnos, *Scutellaria galericulata*
Getnos, frossört, *Scutellaria galericulata*
Älggräs, älgört, *Filipendula ulmaria*
Älgört, älggräs, *Filipendula ulmaria*
Skogsbräken, *Dryopteris carthusiana*

Skogsklöver, *Trifolium medium*
Ekbräken, *Gymnocarpium dryopteris*
Skogsnäva, midsommarblomster, *Geranium sylvaticum*
Midsommarblomster, skogsnäva, *Geranium sylvaticum*
Skogsviol, *Viola riviniana*
Trolldruva, *Actaea spicata*
Blåbär, *Vaccinium myrtillus*
Sprängört, *Cicuta virosa*
Sandnarv, *Arenaria serpyllifolia*
Backdunört, *Epilobium collinum*
Äkta mannablod, äkta johannesört, *Hypericum perforatum*
Äkta johannesört, äkta mannablod, *Hypericum perforatum*
Backförgätmigej, *Myosotis ramosissima*
Bergmynta, *Satureja vulgaris*
Tjärblomster, *Lychnis viscaria*
Sparvvicker, *Vicia tetrasperma*
Brunört, *Prunella vulgaris*
Solöga, smörblomma, *Ranunculus acris*
Smörblomma, solöga, *Ranunculus acris*
Ängsgröe, *Poa pratensis*
Ängsviol, *Lathyrus pratensis*
Brännässla, *Urtica dioica*
Bergslök, *Melica nutans*
Ängskavle, *Alopecurus pratensis*
Teveronika, te-ärenpris, *Veronica chamaedrys*
Te-ärenpris, teveronika, *Veronica chamaedrys*
Humleblomster, *Geum rivale*
Ekorrbar, *Maianthemum bifolium*
Majveronika, *Veronica serpyllifolia*
Stormåra, *Galium album*
Sommargyllen, *Barbarea vulgaris*
Åkerfräken, *Equisetum arvense*
Åkerviol, *Viola arvensis*
Nästrot, *Neottia nidus-avis*
Groblad, *Plantago major*
Dvärgvårlök, *Gagea minima*
Andmat, *Lemna minor*
Klotpyrola, *Pyrola minor*
Daggkåpa, *Alchemilla* sp.
Gråbo, *Artemisia vulgaris*
Rödkläver, *Trifolium pratense*
Besksöta, kvesved, *Solanum dulcamara*
Kvesved, besksöta, *Solanum dulcamara*
Stor nunneört, *Corydalis solida*
Strandlysing, *Lysimachia vulgaris*
Fackelblomster, *Lythrum salicaria*
Vattenmåra, *Galium palustre*
Strandveronika, *Veronica longifolia*
Strandklo, *Lycopus europaeus*
Kalvleka, kabbleka, *Caltha palustris*

Kabbleka, kalvleka, *Caltha palustris*
Ärenpris, *Veronica officinalis*
Läkevänderot, *Valeriana officinalis*
Revmörblomma, *Ranunculus repens*
Örnbräken, *Pteridium aquilinum*
Ullig kardborre, *Arctium tomentosum*
Rölleka, *Achillea millefolium*
Blåsippa, *Hepatica nobilis*
Fingerstarr, *Carex digitata*
Ormbär, trollbär, *Paris quadrifolia*
Trollbär, ormbär, *Paris quadrifolia*
Vätterus, *Lathraea squamaria*
Kärrviol, *Viola palustris*
Flenört, *Scrophularia nodosa*
Mannablod, Fyrkantig johannesört, *Hypericum maculatum*
Fyrkantig johannesört, mannablod *Hypericum maculatum*
Topplösa, *Lysimachia thyrsiflora*
Tusensköna, *Bellis perennis*
Snårstarr, *Carex muricata*
Vitklöver, *Trifolium repens*
Vitsippa, *Anemone nemorosa*
Krollilja, *Lilium martagon*
Grenrör, *Calamagrostis canescens*
Maskrosor, *Taraxacum* sp.
Kirskål, *Aegopodium podagraria*
Bergenia, *Bergenia crassifolia*
Bergklint, *Centaurea montana*